

BUITEN

9^e JAARGANG N°. 5

ZATERDAG 30 JANUARI 1915.

Foto C. Steenbergh.

POORT VAN HET VOORMALIG SLOT TE MONTFOORT,
THANS TUCHTSCHOOL VOOR MEISJES.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES

INHOUD:

VADERTJE LANGBEEN, DOOR JEAN WEBSTER (5) . . .	BLZ. 50
ENKHUIZEN'S WATERPOORTJES, DOOR L., GEÏLLUSTR. . .	BLZ. 52—53
MONTFOORT, DOOR MARIE VAN E. TENGBERGEN, GEÏLLUSTREERD . . .	BLZ. 49, 54—58
BUITEN, (VERVOLG), DOOR JOH. W. BROEDELET . . .	BLZ. 56
DE AARDBEVING TE LISSABON IN 1755, DOOR S. V. PRAAG . . .	59
ALLEEN IN 'T BOSCH, ILLUSTRATIE . . .	59
DE „SWAENSTEIJN" TE VOORBURG, DOOR L. F. H., GEÏLL. . .	60
ZOO ZIJN ONZE MANIEREN, DOOR G. . .	60
DE KLUIZENAAR, (GEDICHT), DOOR JAN J. ZELDENTHUIS . . .	60
EEN NEDERLANDSCH SLACHTOFFER VAN DEN OORLOG, PORTR. . .	60

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74-76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie" of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten". Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

VADERTJE LANGBEEN.

door JEAN WEBSTER.

(5) (Geautoriseerde vertaling uit het Engelsch).

In het Ziekenhuis.
4 April.

LIEFSTE schat van een Vadertje Langbeen, Toen ik gisteravond tegen donker in bed opzat, naar den regen keek en allerverschrikkelijkst het land had aan het leven hier in die groote inrichting, kwam de verpleegster met een lange witte doos, aan mij geadresseerd, die met de snoezigste rose rozenknopjes was gevuld. En wat nog veel aardiger was, er zat een kaartje binnenin, waarop een paar vriendelijke zinnetjes met een grappig, stijl handje geschreven (maar toch toont je schrift veel karakter). Dank je lieveling, dank je heel, héél hartelijk. Dat is nu het eerste werkelijke cadeau, dat ik ooit in mijn leven heb gekregen. En zoo'n kleine baby ben ik nog, dat ik stil ging liggen en zachtjes huilde omdat ik me zoo gelukkig voelde.

Nu ik zeker weet, dat je mijn brieven wel leest, zal ik je in het vervolg nog veel meer vertellen en ze zoo interessant maken, dat je ze nog allemaal zult bewaren, met een rood zijden lintje er om heen gebonden. Maar neem alsjeblieft die eene nare eruit en verbrand hem. Ik zou* het ellendig vinden als je die ooit weer eens te voorschijn haalde.

Dank je Vadertje, dat je een zieke, knorrige en landerige eerste jaars zoo gelukkig hebt gemaakt. Jij zult wel een groote-familie hebben en een massa vrienden, die van je houden en je weet dus niet hoe ellendig het is, wanneer je je zoo vreeselijk verlaten voelt.

Dåg. Ik beloof je nooit meer naar tegen je te zijn, omdat ik nu weet, dat je een werkelijk bestaand mensch bent en ik zal je ook nooit meer met vragen lastig vallen.

Zeg, heb je nog altijd het land aan meisjes?

Altijd,

Je kleine Judy.

Maandag, 8 uur.

Lieve Vadertje Langbeen,

Je bent toch niet de regent geweest, die op die pad is gaan zitten? Ze vertelden me naderhand, dat die ongedeerd met een plof er onderuit sprong. Het zal dus wel bij een dikkeren regent gebeurd zijn, denk ik.

Herinner je je dat kleine holletje met tralies ervoor bij het waschhuis van het John Grier Home? Elk voorjaar, wanneer de padden weer te voorschijn kwamen, maakten we jacht op ze en stopten dan heele benden in dat holletje. En af en toe sprongen ze er dan uit en kwamen ze ook in 't waschhuisje en brachten ons zoo wat afleiding op die vervelende waschdagen. We kregen dan natuurlijk allemaal erge straf maar toch konden we het nooit laten, die padden telkens en telkens weer te vangen.

En op een goeden dag (ik zal je maar niet met kleine bijzonderheden vervelen) maar in elk geval, toen kwam een van onze vetste padden in een van de groote leeren clubstoelen in de regentkamer terecht. En dien middag op den Regentendag — maar

ik hoef je niets verder te vertellen want je bent er toen natuurlijk ook bij geweest en herinnert je nu zeker wel de rest.

Wanneer ik nu na langen tijd onpartijdig aan het geval terugdenk, moet ik eerlijk bekennen, dat onze straf verdiend was en — als ik me tenminste goed herinner — zelfs in evenredigheid met de zonde.

Ik weet niet, waarom ik juist vandaag zoo'n zin heb al die oude herinneringen weer eens op te frisschen. Misschien roepen het voorjaar en de padden mijn oude ondeugende geest wakker. Alleen het feit, dat hier geen enkele regel ons verbiedt er een verzameling padden op na te houden, weerhoudt me, aan die lust t.e te geven

Na kerk, Donderdag.

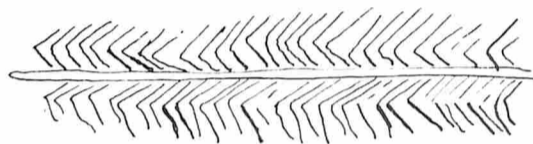
Wat denk je wel, dat mijn lievelingsboek is? Op het óogenblik meen ik, wat ik verander alle drie dagen. „Wuthering Heights"! Emily Brontë was nog heel jong toen ze het schreef, was zelfs nog nooit buiten het kerkhof van Haworth geweest. Ze had nog nooit in haar heele leven een man gekend. Hoe kon ze dan toch zoo'n man als Heathcliffe beschrijven?

Ik zou het niet kunnen. Soms ben ik op eens erg bang, dat ik heelemaal geen schrijfsterstalent heb. Zou je erg teleurgesteld zijn wanneer ik geen groote schrijfster werd? Nu het in het voorjaar zoo mooi wordt met al dat jonge groen en die zwellende knoppen, zou ik die boeken wel den rug willen toedraaien en naar buiten, in het veld, hollen. Daar kun je toch zoo'n macht avonturen beleven en het is veel leuker boeken te lezen dan ze te moeten schrijven!

O!!!!

Dat was een noodkreet, die Sallie en Julia en (o schrik!) zelfs de Senior vierde jaars, met den bril op, in mijn kamer deed stormen. Hij werd veroorzaakt door een ongedierte, dat er zoo uitzag:

Alleen nog wat griezeliger! Juist toen ik mijn laatste zin af had en er over nadacht, wat ik je nu wel zou vertellen, viel

dat dier, plof, op de bladzij naast me neer. Ik heb twee kopjes van de theetafel gegooid in mijn angst om weg te komen. Sallie smeed er met mijn haarborstel naar, (die zal ik nu nooit meer durven gebruiken) en doodde het kopstuk, maar het achtereind kronkelde over mijn schrijftafel weg en ontsnapte.

Door den klimop en omdat onze toren zoo oud is, wémelt het hier van duizendpooten. Ik vind het vreeselijke dieren, ik vond heusch nog liever een tijger onder mijn bed!

Vrijdag, 9.30 n.m.

Ik had vandaag toch zoo'n pechdag! Vanmorgen hoorde ik de bel niet en heb ik me verslapen. Ik trok mijn schoenveter stuk terwijl ik me in alle haast aankleedde en liet het knoopje van mijn boord in mijn hals glijden. Ik kwam te laat aan het ontbijt en ook op het eerste uur. Ik vergat mijn vloeipapier, en mijn vulpenhouder lekte. Onder de trigonometrie hadden de leerares en ik een klein meeningsverschil in verband met de logarithmen; ik heb de zaak nagegaan en zij had natuurlijk gelijk.

Bij de lunch hadden we gestoofd schapenvleesch en rijstebrij. Ik heb aan alle twee het land — het ruikt naar het John Grier Home! Met de post kwamen er niets anders dan rekeningen voor me (hoewel ik moet bekennen, dat dit niets bijzonders is want er komt voor mij nooit iets anders; mijn familie houdt nu eenmaal niet van schrijven). Dan hadden we vandaag nog onverwachts een schrijffles.

Kijk, dat moesten we overschrijven:

„I asked no other thing,
No other was denied.
I offered Being for it;
The mighty Merchant smiled.

Brazil? He twirled a button
Without a glance my way:
But, madam, is there nothing else
That we can show to-day?"

Dat moet een gedicht voorstellen! Ik weet niet wie het in elkaar prutste en nog veel minder, wat het beteekent! Toen we vanmorgen in de klas kwamen, stond het al op het bord en wij moesten het allemaal overschrijven. Na het eerste couplet dacht ik, dat ik het begreep. De machtige Koopman was een godheid, die zegeningen in ruil voor goede daden uitdeelde, maar toen ik bij het tweede couplet hoorde, dat hij een knoop ronddraaide, leek me dat wel een heel profane voorstelling en nu weet ik niet meer, wat ik er van denken moet. De anderen verkeerden in hetzelfde geval en zoo zaten we drie kwartier met een wit papier voor ons en een doezelig hoofd. Een goede opleiding te krijgen is toch soms een gruwelijk vervelend proces!

Maar daarmede was mijn pechdag nog niet teneinde. Er kwam nog iets veel ergers!

Het stortregende zoo, dat we niet golf konden spelen, maar naar het gymnastieklokaal moesten. Het meisje naast me sloeg me bij het schermen op mijn elleboog. Ik ging naar mijn kamer en zag daar, dat mijn nieuwe lichtblauwe voorjaarsjapon was gekomen. De rok is zoo verknipt, dat ik niet kan zitten. Vrijdags wordt hier schoongemaakt en de meid had alle papieren op mijn lessenaar

door elkaar gesmeten. Voor dessert hadden we vanavond vanille-vla, dat is melk en gelatine met wat vanillesuiker er bovenop. We moesten twintig minuten langer dan anders in de kerk blijven om er een preek over Vrouwelijke Vrouwen aan te hooren. En toen ik op mijn kamer eindelijk met een zucht van verlichting „The Portrait of a Lady” van het rek haalde, kwam daar een kind, namens Ackerly, een dom, schaaachtig wurm, dat met Latijn naast me zit omdat haar naam ook met A begint. (Ik wou, dat juffrouw Lippett me maar Zabriski had gedoopt). Ze vraagt me of de les voor Maandag bij Par. 69 of 70 begint en *blijft daar liefst een heel uur plakken*. Nu net is ze weggegaan.

Heb je ooit zoo'n rist vervelende dingen bij elkaar gezien? Het zijn werkelijk niet de groote lasten in het leven, die veel van je karakter vergen. Iedereen kan een verpletterende tragedie met moed in de oogen zien, maar om de kleine onaangename dagelijksche ongelukjes met een glimlach over je heen te laten gaan — daar is heusch heel wat kracht voor noodig.

Zoo'n karakter zou ik wel willen hebben. Ik oefen me dagelijks. Dan stel ik me voor, dat het heele leven maar een spel is, dat je zoo handig en zoo mooi mogelijk moet spelen. Wanneer ik verlies, zal ik mijn schouders ophalen en lachen — en als ik win ook!

In elk geval wil ik me harden. Je zult me niet meer hooren klagen, hoor oude lieveling, wanneer Julia zijden kousen draagt en er duizenden duizendpooten van den muur naar beneden vallen.

Altijd, Je Judy.

Antwoord me eens gauw.

27 Mei.

Den WelEd. Heer Vadertje Langbeen.

WelEd. Heer,

Ik kwam in het bezit van een schrijven van Mejuffrouw Lippett, waarin deze den wensch uitspreekt, dat ik me goed gedraag en hard werk. Daar ik dezen zomer hier niet blijven kan, mag ik gedurende dien tijd naar het gesticht terugkeeren en daar met werken mijn kost verdienen, totdat ik weer hier kan komen.

Ik haat het John Grier Home.

Ik ga liever dood dan nog eens daarin.

Met beleefde groeten,
Hoogachtend,
Jerusha Abbott.

Cher Père-Jambes-Longues,

Vous êtes un ééigne man!

Je suis très heureuse dat ik naar die boerderij mag parce que je n'ai jamais geweest op een boerderij dans ma vie en ik zou het vreeselijk vinden om retourner chez John Grier en daar de vaten af te wasschen tout l'été. Ik ben heusch bang, dat er dan quelque chose affreuse zou gebeuren parce que j'ai perdue ma humilité d'autrefois et j'ai peur dat ik op een goeden dag uit den band zou springen et alle borden en schotels dans la maison kapot zou smijten.

Pardon briéveté et papier. Je ne peux pas zenden des mes nouvelles parce que je suis dans Fransche les et j'ai peur que Monsieur le Professeur me tout de suite een beurt zal geven.

Hij deed het werkelijk!

Au revoir.

Je vous aime beaucoup.

Judy.

Lieve Vadertje Langbeen,

30 Mei.

Ben je hier ooit vroeger wel eens geweest? (Dit is alleen maar een vraag om mijn brief in te leiden, je hoeft er niet op te antwoorden). Je kunt je in Mei niets mooiers voorstellen! Alle struiken dragen bloesems en alle boomen hebben satijnige groene blaadjes — zelfs de oude dennenboomen zien er nu jong en frisch uit. Het gras is met gele paardebloemen bezaaid en daartusschen loopen honderden meisjes in blauwe, witte en roze japonnetjes. Iedereen is even vroolijk en onbezorgd, want nu komt onze heerlijke vacantiertijd en met dat vooruitzicht laten zelfs de examens ons koud.

Is het niet heerlijk, zoo tusschen allemaal vroolijke menschen te leven? En, o, Vadertje, ik ben nog de vroolijkste en gelukkigste van allemaal, want ik hoef niet naar het gesticht en ik hoef ook niet in mijn vacantie de kindermeid of type-writer of boekhoudster van de een of andere rijke familie te zijn! (Ik had natuurlijk overal mijn kost dubbel en dwars moeten verdienen behalve bij jou).

Ik heb nu berouw over al mijn vroegere ondeugendheden.

Ik heb er berouw over, dat ik Freddy Perkins wel eens door elkaar rammelde.

Ik heb er berouw over, dat ik zoo vaak brutaal tegen Juffrouw Lippett was.

Ik heb er berouw over, dat ik het suikervasje eens met zout heb gevuld.

Ik heb er berouw over, dat ik achter den rug van de regenten grimassen trok.

Ik wil nu tegenover iedereen vriendelijk en lief zijn, omdat ik zoo gelukkig ben. En dezen zomer zal ik gaan schrijven, schrijven, eindeloos schrijven, om een beroemde schrijfster te worden. Heb ik nou geen prachtige plannen? O, je zult zien, dat ik nog eens een mooi karakter krijg, de thermometer daalt een beetje bij koud weer, maar bij zonneschijn stijgt hij voortdurend!

Dat is met iedereen zoo het geval. Ik ben het ook heelemaal niet eens met de menschen, die beweren, dat verdriet en teleurstellingen de zedelijke kracht sterken. Neen, het zijn de vroolijke menschen, die van zonnige vriendelijkheid overloopen. Ik heb geen vertrouwen in misanthropen. (Dat is netjes gezegd, hè?) Maar jij bent ook geen misanthroop, wel Vadertje?

O ja, dat is waar ook, ik wou je over College vertellen! Zeg,

kan je niet eens hier komen? Ik zou je overal rondleiden en je dan uitleggen: „Hier is de bibliotheek, daar ginds is het badhuis en dat Gothische gebouw aan je linkerhand, is het gymnastiek-lokaal. Het Romaansche daarnaast is het nieuwe ziekenhuis”.

O, ik kan de menschen wát goed rondleiden! Ik heb het mijn heele leven in het gesticht gedaan en ik doe het hier ook haast elken dag, werkelijk waar!

Laatst heb ik hier zelfs een Heer rondgeleid. Toen heb ik heel

wat kunnen leeren, Vadertje, want ik heb nog nooit te voren zoo maar met een echten heer gesproken. (Behalve zoo af en toe met de Regenten en die tellen niet mee). O, pardon! 't Is niet mijn bedoeling je te beleedigen, wanneer ik zoo over de Regenten spreek. Maar zie je, ik weet ook zeker, dat jij daar ook eigenlijk niet tusschen hoort. Je bent er alleen maar toevallig tusschen verzeild geraakt. Want zie je, een echte regent is dik en opschepperig en welwillend en klopt je goedkeurend op je hoofd en draagt een zware horlogeketting.

Maar om nu op ons verhaal terug te komen:

Ik heb met een heer gewandeld en gepraat en thee gedronken. en nog wel met een heel deftigen heer uit een van de eerste families — met Mijnheer Jarvis Pendleton uit de familie van Julia! Haar oom, in het kort (in het lang hoorde ik eigenlijk te zeggen want hij is even groot als jij bent). Omdat hij toch voor zaken in onze buurt was, besloot hij ook even naar College over te wippen om zijn nichtjes daar te bezoeken. Hij is de jongste broer van Julia's vader maar zij kent hem haast niet. Het schijnt, dat hij haar eens als baby heeft gezien maar ik geloof niet, dat hij ooit van haar heeft gehouden of verder eenige notitie van haar heeft genomen.

In elk geval, hij zat daar heel correct in de ontvangkamer met zijn hoed en stok en handschoenen in de hand. En Julia en Sallie hadden om zeven uur les en konden zich daar niet van afmaken. Julia stormde dan ook mijn kamer binnen en vroeg me, om hem alles te laten zien en hem na de zeven-uur-les weer bij haar af te leveren. Ik wilde het wel doen, hoewel ik er niet veel voor vcelde, want ik geef niets om die Pendletons.

Maar bij nader inzien was het toch een geschikte baas. Hij is tenminste een menschelijk wezen — absoluut geen Pendleton. Wij hadden het erg prettig samen. Ik heb altijd naar een oom verlangd! Zeg, zou jij niet voor een tijdje mijn oom willen zijn? Ik geloof, dat ze nog aardiger zijn dan grootmoeders!

Mijnheer Pendleton deed mij wel een beetje aan jou denken, toen je nog twintig jaar jonger was. Je ziet, dat ik je heel intiem ken, al heb ik je ook nog nooit goed gezien!

Hij is lang en slank en heeft een bruin verbrand gezicht met besliste, scherp geteekende trekken. En dan kan hij zoo aardig lachen! Zijn mond lacht nooit heelemaal, de mondhoeken krullen alleen heel even naar boven! En hij heeft zoo iets over zich om je je dadelijk op je gemak te doen voelen. Het was net of ik hem al mijn heele leven had gekend en hij was ook erg kameraadschappelijk.

Ik heb hem alles laten zien, van den binnenhof af tot het sportveld toe. Toen zei hij, dat hij zich een beetje flauw ging voelen en wel graag thee wilde drinken. Hij zei, dat we maar naar het „College Café” moesten gaan — dat is vlak bij het dennenbosch. Ik vond, dat wij eigenlijk terug moesten naar Julia en Sallie, maar hij zei, dat hij het beter vond, dat zijn nichtjes niet zooveel thee dronken. Daar zouden ze maar zenuwachtig van worden. Dus gingen we het Café binnen en gebruikten daar thee met toast en gelei en roomijs en cake aan een aardig klein tafeltje op het balkon. Het was er haast heelemaal leeg, want het loopt nu tegen het eind van de maand en dan is er nooit veel van ons maandgeld over.

O, we hebben toch zoo'n pret gehad! Hij moest naar de trein rennen om nog op tijd te komen en hij zag Julia haast heelemaal niet meer. Ze was woest, dat ik hem zoo lang voor mezelf had gehouden! Het schijnt, dat hij een buitengewoon rijke oom is en heel lief kan zijn. Ik vind het heusch een verlichting, dat hij zoo rijk is, want onze thee heeft 60 cents per persoon gekost.

Vanmorgen (het is nu Maandag) kwamen er drie dozen chocola met de exprespost voor Julia, Sallie en mij. Hoe vind je dat! Leuk hè, om bonbons van een heer te krijgen!

Ik ga me nu heusch als een gewoon jong meisje voelen en niet meer als een vondeling.

Ik wou, dat je ook eens kwam en met me thee ging drinken. Dan kon ik zien of ik werkelijk zooveel van je kan houden. Maar het zou toch ook weer vreeselijk jammer zijn als ik dan niet meer van je hield! Nee, dat is onzin, ik weet heel zeker, dat ik dan nog veel meer van je ging houden.

Bien! Ik groet je heel hartelijk.

Jamais je ne t'oublierai.

Judy.

P.S. Ik keek vanmorgen in den spiegel en ontdekte een heuschig kuiltje in mijn kin. Grappig hè? Waar zou dat zoo opeens vandaan komen?

(Wordt vervolgd).

Foto C. Steenbergh.

ENKHUIZEN'S WATERPOORTJES. DE OUDEGOUWSBOOM.

ENKHUIZEN'S WATERPOORTJES.

WEER Enkhuizen? Van dat stadje hebben we nu toch wel zoo langzamerhand alles in „Buiten” gehad, moppert een onvriendelijke lezer — lezeressen zijn natuurlijk nóóit onvriendelijk. Voorzichtig wat, geachte lezer! Weet ge niet, dat dezelfde woorden ook aan uwe lippen ontvloeden, toen wij, ruim een jaar geleden, begonnen, u de schoonheden van Enkhuizen's Stadhuis te toonen? Herinnert ge u niet, hoe ge u verheugdet, dat „Buiten”'s Redactie die woorden niet had kunnen hooren, naar ge dacht, toen dat Stadhuis, waarvan ge niets wist, zóó mooi bleek te zijn? En...

Maar ter zake.

Gij, die den Drommedaris kent en den Zuiderkerktoren, en misschien in het van bloeiende handelsstad tot welvarend landstedeke geworden plaatsje aan de Zuiderzee een trein „over” zijt gebleven, om te genieten van aan tijden van glorie herinnerende stadsgezich-

ten en geestige trapegeveltjes met zorgvuldig bewerkte gevelsteen, hebt gij wel eens den ruimen vestingwal omgewandeld? Ik betwijfel het, want het is een heele wandeling buiten het eigenlijke stadje! En ik betwijfel daarom ook, of ge wel de poortjes kent in dien wal, waarvan hierbij eenige mooie afbeeldingen zijn opgenomen, al zal de eenig-overgeblevene van Enkhuizen's landpoorten, de Wester- of Koepoort (thans hoofdzakelijk — en dit is veelzeggend! — met dien laatsten naam aangeduid!) wel niet aan uw aandacht zijn ontsnapt: ge ziet hem immers reeds in den trein.

* * *

De oude stadsmuur, ongeveer loopende langs Visschershaven, Spaansche leger, Prinsenstraat en Paktuinen, werd te knellend, toen Enkhuizen al spoedig na het afwerpen van het Spaansche juk — met den Briel en Vlissingen was Enkhuizen de eerste stad in de Nederlanden, die zijn poorten voor den prins van Oranje opende — snel in bloei toenam. In 1590 besloot de vroedschap tot een zeer belangrijke uitbreiding der stad; de oude muur werd geslecht en ver buiten de oude stadskern werd een nieuwe vestingwal gelegd met breede omringgrachten en zeven *) vijfhoekige bastions, een en ander ontworpen door Adriaen Anthonisz, burgemeester van Alkmaar en — tevens hoe veranderen de tijden! — bekwaam vestingbouwkundige. Van welk een stout optimisme getuigt dit besluit: Enkhuizen besloeg na deze uitlegging een bijna driemaal grootere oppervlakte en ruimschoots was er thans gelegenheid, om binnen de wallen nieuwe ruime havens te graven en nieuwe wijken aan te leggen voor de tusschenoudemuren dicht opeen wonende bevolking. Dit optimisme is helaas beschaamd geworden: wel voorzagen de inmiddels in het zuidelijk deel der nieuwe stad gegraven ruime Nieuwe Haven, de Oude Buys Haven en de „St. Pieters ofte Nieuwe Buyshaven” in een dringende behoefte, toen in de eerste helft der 17de eeuw Enkhuizen tot ongekenden bloei kwam, wel verrezen allengs talloze pakhuisen en vele woningen in de

Schnabel's

Foto C. Steenbergh.

ENKHUIZEN'S WATERPOORTJES. DE BOERENBOOM, BUITENZIJD.

*) Op een plattegrond van „Enchusa” van 1666 zijn acht bastions geteekend. Vergelijkt men deze echter met een kaart van den tegenwoordigen tijd, dan schijnt het mij buiten kijf, dat daarop één bastion, tusschen Koepoort en Oude Gouw, gefantaseerd en Otto Suermondt's plattegrond van 1644, die er slechts zeven aangeeft, in dit opzicht betrouwbaarder is.

Foto C. Steenberg.

ENKHUIZEN'S WATERPOORTJES. DE BOERENBOOM, STADSZIJD.

nieuwe stad, maar volgebouwd was zij nog bij lange niet (en vooral in het noordwestelijk gedeelte tusschen Oude Gracht en Noorder Boerenvaart, maar ook meer oostelijk, ten noorden van den Spaanschen burgwal en de Modderpomp, vond men veel weilanden, lusthoven en zomertuinen, vaak met koepels, waar de vermogende Enkhuizenaren uitrustten van vermoeienden arbeid, maar weinig huizenrijen), toen reeds in de tweede helft der 17e eeuw de welvaart begon achteruit te gaan. Eigenaardig, dat ook het op de zee veroverde grondgebied, reeds eerder (in 1566) gewonnen door het aanleggen van den Wierdijk op de zandbanken ten oosten en noordoosten der stad, waardoor toen reeds ruime havenbassins waren verkregen (de Oosterhaven, de Visschershaven en de Krabbershaven) nooit geheel is volgebouwd; ik denk nog niet zoozeer aan de door de „oude timmerwerven” der O. I. Compagnie in beslag genomen strook ten Noorden van het „groot en treffelijk” Oost-Indische Huis, dat in 1816 verbrand is, als wel aan de slechts voor een klein gedeelte door de „mastewerven” gebruikte Boxweide, die sinds ze aan de zee was „ontwoerd”, steeds weide is gebleven.

Is de vestingwal van Adriaen Anthonisz dus zelfs in de tijden van Enkhuizen's grootsten bloei te ruim geweest, toen in de 18e en 19e eeuw het bebouwde gedeelte der stad weer inkromp tot binnen den kring harer vroegere ommuring — de huizen die aan de hoofdstraat der nieuwe stad, de Nieuwe Westerstraat, bleven staan, niet meegerekend — maakte ze met haar wijden boog van breede grachten, vervaarlijke bastions en stevige poorten een zonderlingen indruk, geen stad, maar verlaten weiden omsluitend. En nog altijd maakt ze dien indruk, al is Enkhuizen aan het op-levend.

Het meest noordelijke bastion waarvan de vorm nog duidelijk te onderscheiden is, al werd het tot algemeene begraafplaats, bevond zich op het einde van den Wierdijk en werd gedeeltelijk door de zee omspoeld. Onmiddellijk daarnaast verrees de simpele Noorderpoort, niet veel meer dan een stevige poort in den engsten zin van het woord. En van die poort boog zich, en buigt zich gedeeltelijk nóg, de wal in regelmatige ronding om de oude stadskern. Tot en even voorbij de Koepoort is de toestand in hoofdzaak dezelfde gebleven. Maar door den aanleg van den spoorweg met zijn uitgebreide rangeerterreinen is de ronding gebroken. Ten zuiden der spoorlijn blikkert nog een grillig gekromd water tusschen de lage landen, waar eertijds Enkhuizen's leprozenhuis stond: het overblijfsel van den gracht-boog om het zuidelijkste bastion, dat thans geheel verdwenen is. Tusschen dit bastion en de zee verrees de sierlijke, in de vorige eeuw helaas gesloopte Keetenpoort. 't Is hier nu alles verlaten in deze thans door den spoorweg geheel van de stad afgesneden streek, waar nu de zeewind over de verlaten weiden jaagt, doch die met zijn zoutkeeten eens tot de drukste stadsgedeelten behoorde; de rechtstreeksche verbinding

tusschen de oude stad en de Keetenpoort langs de Keetendijk is door de verbredening der Buitenhaven, vroeger ook Lorlyndraeyershaven genoemd, en het graven der Spoorweghaven geheel vervallen. Trouwens, het geheele zuidelijke gedeelte der stad is tot onherkenbaar wordens toe veranderd en verminkt.

* * *

Behalve de drie genoemde poorten, waarvan de reeds vroeger in „Buiten” afgebeelde Koepoort alleen nog bestaat, bevonden zich in den vestingwal drie waterpoortjes op de plaatsen waar het water der stadgrachten in gemeenschap moest komen met de buitenvaarten. De zuidelijkste, de „Keetenboom”, tegenover de plaats waar de St. Jacobsburgwal en de Tocht (geheel verdwenen) bijeen kwamen en even ten noorden van de Keetenpoort, is gesloopt. De twee andere, de Boerenboom (bij de Noorderboerenvaart) en de Oude Gouwsboom (tegenover de Oude Gouw, een vaart die zich dicht bij den vestingwal eertijds tot een meertje verbreedde en bij de samenkomst van Handvast-water en Oude Gracht) bestaan nog. Het zijn eenvoudige gebouwtjes, op gemetselde bogen gebouwd, waarin een valluik, dat de gemeenschap tusschen binnen- en buitenwater kan afsluiten: zij kunnen nog dienst doen als waterkeering bij mogelijke dijkdoorbraken. Trefend door grootscheit of sierlijkheid van lijn zijn deze waterpoortjes niet. Toch maken deze overblijfselen van oude vestingbouwkunst indruk aan de half dichtgegroeide vestinggracht, zij, die daar al meer dan drie eeuwen stonden, die kort na hun oprichting de stad steeds naderbij zagen komen, tot deze na een tijd van stilstand zich weer terugtrok en hen daar eenzaam liet staan. Toch zijn die meer dan drie eeuwen oude muren der simpele gebouwtjes met hunne naar beneden uitdeinende vierkantige torentjes mooi, zooals ze daar op het eind van verlandelijkte grachtjes zich oprichten tusschen den groenen krans der vestingwallen.

Enkhuizen's wallen hebben nooit oorlogsgeweld te trotseeren gehad: maar toch spreken zij met hunne waterpoortjes levendig van dien nu haast genoeglijk schijnenden tijd, toen men den vijand afweerde door het sluiten van een poort en het neerlaten van een valluik.

Bij geruchte kwam ons iets ter oore van plannen om de Ouwegouwsboom af te breken. Moge het niet waar zijn!

Dat Enkhuizen niet meer „dood” is, verheugt ons, maar laat het geen leven zijn ten koste van wat overbleef uit tijden, waarin deze thans kleine stad hare schepen wijd en zijd uitzond over de wereldzeeën.

Vergeet, Enkhuizen, in uw ietwat boersche welvaart van het heden niet, dat een stad met uw verleden als kostelijke schatten heeft te bewaren al, wat haar overbleef uit den adeltijd van het verleden!

L.

MONTFOORT.

IN de meest bezonken rust, uitgeschakeld uit het woelige verkeer, als onberoerd van het groote leven, ligt deze schoone slaapster, en droomt, zoal niet van eene grootsche toekomst, dan toch van een rustig heden, een trotsch verleden.

Het eerste, als alle rust, behoeft geene verklaring — het, breidt zich uit met wijde, zachte armen voor iederen beschouwer die door den vredigen aanblik van het stadje, — mooi, onverschillig of men het nadert van den kant van Woerden, Utrecht of Oudewater — prettig verrast wordt. Het is geen mooi, dat vreemde delingen in stroomen doet verlangen, daar twee weken of zes weken of twee dagen „buiten” te gaan koopen als in de boschstreken — het is eene schoonheid, die zich enkel geeft aan hen die háár alleen of tenminste háár het meest liefhebben.

Echter ligt het niet in ons plan van het landelijk mooi van Montfoort te vertellen, doch wel van dat der vele antiquarische bijzonderheden, die dit stadje in zich bergt.

De illusie, dat men hier als het ware in een oud verhaal gaat bladeren, wordt al dadelijk gewekt, wanneer men de vroegere veste binnenkomt door de sierlijke IJselpoort, nu gepleisterd, waarschijnlijk om te passen bij het aangrenzende Stadhuis, waarmee hij echter alleen deze pleisterlaag gemeen heeft, terwijl hij overigens nog ongerept van vorm is. Deze is de eenige hier nog bestaande poort; van de Heeswijker en Willeskopper poort leeft nog slechts de naam voort, die is overgegaan op het gedeelte der stad waar zij gestaan hebben. Deze verdwijning ging heel geleidelijk; van 1675 bestaat nog eene „Aanbesteding door den magistraat van reparaties aan de Willeskopper Poort” en van 1698 eene „Aanbesteding door Gedeputeerde Staten van Utrecht van het maken van 3 nieuwe poorten en 4 waterpoorten te Montfoort” in welke tweede aanbesteding het voorschrift luidt: „van elke poort moet het houtwerk zijn hoog 15 voet, wijd 14½ voet buiten werck Stichtsche maat” (heerlijk staaltje van 17e eeuwsch provinciaal exclusivisme!) en de beide deuren van „goet, gaaff wesels eycken hout, sonder vuer, rooden olm ofte witte pijp ende quade quasten off spint” — blijkbaar waren de vestingwerken dus toen een dergelijk belangrijk herstel nog waard. Doch ruim eene eeuw later waren zij reeds geheel vervallen — de Heeswijksche poort was in den aanvang der 19e eeuw zoo slecht, dat de volksmond wil, dat de IJselsteiners, als ze er onder door gingen, hard liepen! en zoo is het niet te verwonderen, dat ze, met zoovele andere nutteloos geworden monumenten van eene vroegere beschaving, aan de bekende sloopingszucht van het begin der 19e eeuw ten offer vielen.

Van de oude wallen, die, aangelegd in het laatste kwart der 15e eeuw, reeds in 1574 door de Spanjaarden verwoest werden, zijn aan de zuidzijde der stad, waarlangs ook nog de oude, schilderachtige singel loopt, overblijfselen te zien, die hun ééns glorierijk bestaan eindigen als solide buitenmuren van arbeiderswoningen. Dat ze daarbij echter hun artistiek voorkomen niet hebben ingeboet, bewijst de afbeelding op de volgende bladzijde; wel hangt ook boven hen de bedreiging van onzen practischen tijd en heeft onlangs het laatst overgebleven bastion zijne plaats moeten afstaan aan een blok nieuwe woningen, wier smakeloos voorkomen in dat stadsgedeelte, te midden van deze waardige schoonheid, aandoet als een draaiorgel in eene kerk.

Op een der wal-resten verheft zich een molen, reeds in eene publicatie van 1538 als dwangmolen gequalificeerd en in die

hoedanigheid door den geheelen omtrek gehaat, tot op herhaalde verzoeken Koning Willem I bij besluit van 5 Juni 1814 de desbetreffende bepaling ophief.

Van de waterpoorten, die bovengenoemde aanbesteding vermeldt, is de noordelijke nog over en overspant den toegang van de IJsel tot de Haven, waar de vroolijke beweeglijkheid van het water schijnt te breken tegen de rustige verbazing van het knus-oude grachtje. Er boven is de Waag. De naam is overgegaan op het straatje van haast Italiaansch uiterlijk, dat er langs loopt.

Het begin der 19e eeuw schonk Montfoort een nieuw raadhuis, waarschijnlijk bedoeld als waardiger opvolger van het destijds bestaande, zooals verschillende afbeeldingen het ons nog vertoonen, maar in die roeping niet geslaagd: het maakt den indruk van een goed gemeend anachronistisch aanhangsel van de IJselpoort en is van binnen ook hoogst onpractisch verdeeld.

Boven de Poort is een Museum van Oudheden ingericht, hoofdzakelijk met plaatselijke merkwaardigheden: het bevat o.a. eene belangrijke verzameling platen, op Montfoort betrekking hebbende, en een smaakvol ingericht haardhoekje rondom de schouw, die niet, zooals de „Voorloopige lijst der Nederlandsche monumenten van Geschiedenis en Kunst” vermeldt, afkomstig is uit het Tempeliershuis, doch samengesteld is uit vondsten in verschillende particuliere huizen te Montfoort, zooals blijkt uit den nauwkeurig bijgehouden inventaris van het Museum, die van iedere aanwinst herkomst, schenker enz. vermeldt.

De geheimzinnigste bezienswaardigheid van het stadje is het witte huis aan de Hofstraat; thans gebruikt als pakhuis, deed het weleer dienst als kapel van de Commanderie van St. Jan — het is bekalkt en mist sinds 1691 het torentje, maar is verder nagenoeg onveranderd, vertoont een gebeeldhouwd poortje uit de tweede helft der 16e eeuw en een gevelsteen, voorstellende het hoofd van Johannes den Dooper op een schotel; langs de Hofstraat strekt zich ook nog een deel van den ouden Kruisgang uit. De orde van St. Jan heeft vele bezittingen te Montfoort gehad; de laatste commandeur, Johannes van Hoen, stierf 17 October 1635 te Utrecht, waar hij woonde, sedert de provinciale staten de hand op de kloostergoederen gelegd hadden. Meer vertelt de geschiedenis niet over dit eigenaardig gebouw; de overlevering voegt er nog bij dat eene onderaardsche gang vandaar voert naar de kerk; gaarne zouden wij Montfoort dit sprookje laten, maar tegen de nuchterheid van nauwkeurige diepte-peilingen, in de Hofstraat verricht bij den aanleg van gasbuizen in 1910, om de waarheid van dit verhaal te onderzoeken, kan het zich niet staande houden, tenzij de gang zich zou bevinde op eene diepte grooter dan 4 Meter.

De Ned. Herv. kerk, gebouwd in kruisvorm, met hare uitgebouwde kapel en vele leeggebroken nisjes, draagt uiterlijk reeds het stempel harer geschiedenis. Als Katholieke kerk was ze gewijd aan Sint Jan, doch in 1598 werd ze ontdaan van hare altaren, gepleisterd, gewit en voor den Protestantischen eeredienst ingericht; de bijgebouwde kapel, nu een doelmatig stoven-hok, vertoont nog den voet van een altaar, en ter weerszijden daarvan, evenals op het gewelf, resten van 15e eeuwse schilder- en beeldhouwkunst. Volgens den Geheimschrijver van Staat en Kerke der Vereenigde Nederlanden, die ook Montfoort beschrijft en zich in zijne geestige voorrede ergert, dat de meeste menschen zelden weten hetgeen zij dagelijks zien, goed op de hoogte zijn van den toestand van andere republieken, doch over dien van hunne eigene onkundiger dan een „Dommedaris” (de uitgave is van

1759) vertoonden de kerkramen in zijn tijd nog schilderstukken, doch waren toen al „buyten haar eerste schoonheid geraakt”; deze schoonheid is nu geheel verdwenen. De toren, waar tegen een ronde traptoren uit de 15e eeuw, vertoonde vroeger 3 ommegangen, doch heeft er na eene verbouwing in het laatst der 19e eeuw nog slechts óéne over; verder is het uiterlijk van de kerk onveranderd gebleven, ofschoon een deugdelijk modern hek eromheen het uitzicht erop, dat toch al onvooroordeelend is door den gedrongen bouw van het stadje, bederft. Inwendig is de kerk, te groot voor haar ledental, door een schot in het midden pasklaar gemaakt voor de tegenwoordige eischen: een tweede rareit zijn de antieke koperen kaarsenkronen, wier armen door ijzeren haken waaraan petroleum-lampen, zijn vervangen. Maar mooi zijn de klokken in den toren. In 1628 brak te Montfoort een zware brand uit, die o.a. het houten binnenwerk der kerk vernielde en waardoor ook de klokken vernietigd werden. In 1633 werd de schade hersteld; de toenmalige burggraaf gaf 3 nieuwe klokken ten geschenke, dragende het jaartal 1630, de namen der vervaardigers Wouter Both et Eppe van der Arck en die der toenmalige kerkmeesters. Bovendien vertoont de grootste het volgende opschrift: Laudate eum in cymbalis; bene sonantibus; laudate

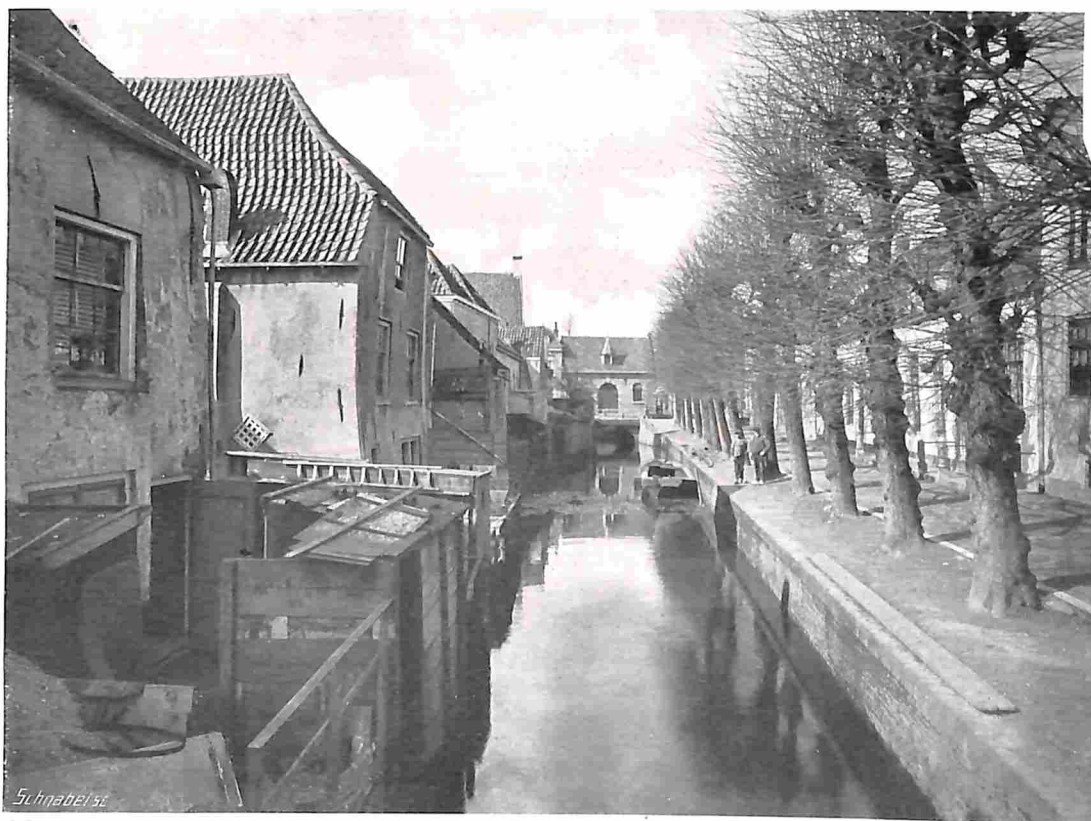

Foto C. Steenberg.

MONTFOORT. DE HAVEN. OP DEN ACHTERGROND DE WAAG.

Foto C. Steenbergh.

MONTFOORT. DE GROOTE KERK.

cum in cymbalis jubilationis † omnis spiritus laudet Deum; de middelste: Verbum Domini manet in aeternum; en de tijdsbepaling: Tempore Bernardi Zasi Satrapae. De kleinste klok is in het vorige jaar verkocht, om uit de opbrengst daarvan de kosten van een nieuw toren-uurwerk te bestrijden: zij was gescheurd en kon daardoor niet meer gebruikt worden. De legende die zich gaarne om groote figuren weeft, heeft ook hier een kleurig draadje gesponnen en vermeldt dat deze barst in 1811 ontstond tijdens het luiden der klokken bij den doortocht van keizer Napoleon en Keizerin Maria Louise, doch wij moeten dit weefsel scheuren met de mededeeling, dat de berichtgever van 1759 reeds deze breuk vermeldt, met de bijvoeging, dat deze klok daarom, vanwege den onaangename klank niet meer geluid kon worden.

De kerk vertoont verder twee eiken heerenbanken van omstreeks 1700, een eiken doophek en preekstoel uit de 18e eeuw, die niet door bijzondere schoonheid uitmunten, en bergt de zerk van Charlotte van Brederode, vrouw van Montfoort, gestorven 1529, een gesneden cartouche met memorietafel voor Willem van Wijnberghe, gestorven 1328, en volgens een van 1506 dateerenden brief van Wilhelma van Montfoort, die daar ook hare laatste rustplaats kiest, in het Koor „naast St. Anthonis Autaer” de graven van verschillende heeren van Montfoort; deze zijn echter niet zichtbaar; zoo ze er nog zijn, liggen ze waarschijnlijk in het gedeelte der kerk, dat in gebruik is en bedekt met een plankier. Wel liggen in een der vleugels verschillende steenen waarop de bekende molenijzers uit het wapen der burggraven van Montfoort voorkomen.

De voornaamste bezienswaardigheid, de nobelste schoonheid van Montfoort echter is het overblijfsel van het oude slot, waarin thans de Tucht school voor Meisjes gevestigd is.

Zooals Beka vermeldt, bouwde tusschen 1173 en 1177 bisschop Godfried van Rhenen 4 kasteelen, gewijd aan den H. Martinus, n.l. Horst tegen Gelre, Vollenhove tegen Friesland, Woerden tegen opstand van zijne eigene stad en Montfoort tegen Holland; als stichtingsjaar van het laatste vermelden andere bronnen echter 1170. Voor 1288 gaf bisschop Jan

van Nassau Montfoort aan den Heer van Woerden als borgtocht, waarvan o.a. hem een verwijt gemaakt werd toen men hem afzette. Zijn opvolger bisschop Jan van Syrik wilde deze daad van zijn voorganger ongedaan maken, doch Herman van Woerden riep de hulp in van Gijsbrecht van Amstel, wien Jan van Nassau het kasteel Vredeland geschonken had. Het gelukte den bisschop niet, de beide machtige vazallen te onderwerpen, zoodat hij de hulp inriep van graaf Floris V, die na eene lange belegering de beide kasteelen innam en aan den bisschop terug gaf. De twee heeren zwoeren hulde, maar de verzoening was slechts uiterlijk: zooals bekend is, hebben zij in 1296 een werkzaam aandeel genomen in den op graaf Floris gepleegden moord.

Reeds in 1296 gelukte het burggraaf Hendrik I de Rover, gehuwd met de dochter van Herman van Woerden, zijne waardigheid erfelijk te maken in zijn geslacht.

De geschiedenis van het slot hangt nauw samen met die der heeren van Montfoort; zij toch hebben daar altijd geresideerd en bestuurden van daaruit tezamen met de magistraten de stad, die zich in de nabijheid van hun kasteel ontwikkelde en werd tot eene van de 5 steden, die met den adel en de geëligeerden de Statenvergadering van het Nedersticht vormden; pas na 1583, toen de burggrafelijke familie in de hoofdlijn uitstierf en burggravin Philippote, gehuwd met Johan van Merode, goederen en rechten van haar broeder Johan IV erfde, zetelde op het slot een drossaard, die het gezag uitoefende in naam van den werkelijken heer, die het hof naar Brussel gevolgd was.

Herhaaldelijk werd de burch belegerd: twisten met het naburige Holland, met andere edelen uit den omtrek, soms ook oneenigheden tusschen familie-leden onderling, en vooral de altijd-weerkerende worsteling met den bisschop van Utrecht over hunne rechtsgrenzen, maakten hem tot een tooneel van strijd. Vele geslachten lang werkten de burggraven van deze stad zoowel aan de uitbreiding hunner goederen als aan de consolideering van hun gezag, beiden natuurlijk een doorn in het oog van den bisschop. Reeds in 1353 begonnen zij aanspraak te maken op het hooge rechtsgebied in hunne verschillende heerlijkheden, doch de bisschop wees dezen eisch terug. Dergelijke woelingen kostten Hendrik III in 1387 zelfs zijn titel van Heer van Montfoort: zijne opvolgers waren voortaan enkel „burggraaf”. Toch bezat Johan II in het laatst van het leven van bisschop Frederik van Blankenheim de hooge heerlijkheid en verpandde Zweder van Kuilenburg ze hem in 1430, doch toen Keizer Karel V wereldlijk heer van het Sticht geworden was, loste deze eindelijk de eeuwenoude kwestie op: bij de beleening van Joost van Montfoort in 1530 behield hij zich de aflossing van dit recht uitdrukkelijk voor en, natuurlijk onder protest van Montfoort, werd dit in 1546 ook werkelijk door hem afgelost en behield de burggraaf alleen middelbare en lage rechtspraak.

Ook aan de uitbreiding van hun gebied stelde hij paal en perk: dit was werkelijk zeer groot; overal hadden zij bezittingen, zelfs de heerlijkheden Purmerend en Sparendam waren hun, en als trouwe volgeling van Jacoba van Beieren was Johan II in 1427 en 1428 zelfs beleend met de Hollandsche heerlijkheden Hekendorp en Snelrewaard, in welk bezit Philips van Bourgondië hem gelaten had — doch Karel V achtte eene volkomen samensmelting van dit laatste gebied met Montfoort een bezwaar en voorkwam ze. De belangstelling van het groote publiek, die naar

Foto Tengbergen.

MONTFOORT. GEZICHT OP DE STADSGRACHT EN DEN MOLEN.

RECHTS OVERBLIJFSELEN VAN DE OUDE WALLEN. GEDEELTELIJK ALS BUITENMUUR VAN ARBEIDERSWONINGEN GEBRUIKT.

Montfoort uitgaat, is zeer vaag; de hoogst bereikbare waardeering is, dat daar „iets was met de Hoeksche en Kabeljauwsche twisten.” Dit „iets” is het belangrijkste blad uit de geschiedenis van slot en familie. Tijdens den voor het Sticht zoo belangrijken driejarigen oorlog 1481—1484, wanneer dit gewest al zijne veeten schijnt uit te vechten, waarin door de woelingen tusschen Hoekschen en Kabeljauwschen, vóór- en tegenstanders van de Bourgondische macht, adel en burgers, zich de uitbarstingen van wrok van vele familiën slingeren, de belangen van zoo vele verschillende groepen in dit zoo groote gewest, in hevige botsing met elkaar treden, komt tegen dezen woesten achtergrond scherp uit de krachtige figuur van den toenmaligen burggraaf van Montfoort, Johan III.

Hij is het, die dan de heterogene bestanddeelen van de tegenpartij van bisschop David van Bourgondië vereenigt tot een krachtig lichaam waarvan hij de ziel is, — zoo zelfs, dat A. M. C. van Asch van Wijck, die met blijkbare voorliefde deze figuur voor ons heeft doen leven in het Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht, spreekt van eene Kabeljauwsche of Bisschoppelijke tegenover eene Hoeksche of Montfoortsche partij, welke laatste hij als de sterkste qualificeert — hij is het, die, als David de werkelijke heer van het Sticht, op zijn kasteel te Wijk bij Duurstede, dat hij tot woonplaats verkoos boven zijne hem vijandige hoofdstad, onder groot weeldevertoon zijne machteloosheid tracht te verbergen, in Utrecht aan het hoofd van de zaken staat; die Leiden, waar hertog Maximiliaan, gelijk overal elders in Holland, de Kabeljauwschen aan het bestuur gesteld heeft, voor de Hoekschen terugwint en er eene Hoeksche regeering instelt — eene stoutheid die eene belegering van zijn stamslot tengevolge had en, ofschoon Maximiliaan tot den aftocht gedwongen werd, hem zijne heerlijkheid Purmerend kostte.

In hem is belichaamd de haat tegen den Bourgondischen bisschop: als deze de hoofdstad belegert, wil hij van geene onderhandelingen weten, en de raad neemt noode een enkelen maatregel in die richting buiten hem om; als Maximiliaan vrede aanbiedt is een van zijne eischen, dat Montfoort niets meer tegen bisschop David zal ondernemen; en wanneer na herhaalde belegeringen, die de weelde en den bloei van Utrecht knakten, de gematigder Hoekschen het hoofd beginnen op te steken en de uitgeputte stad naar vrede met David gaat verlangen, is het nog Johan van Montfoort, die, ofschoon zijne aanmatiging hem vele vijanden bezorgt, die, met agenten van den bisschop, onafgebroken zijn gezag trachten te ondermijnen, den oorlog voortzet met de kracht van zijn machtigen wil, waartegen niemand opgewassen schijnt en niet alleen de verkiezing van den jongen Engelbrecht van Kleef tot bisschop zeer bevordert, maar ook de onwillige geestelijkheid dwingt hem te erkennen. Herhaaldelijk slaat hij de belegering van David, ten slotte door Hollandsche troepen bijgestaan, af, doch eindelijk wordt de afgemeene wensch naar vrede hem te machtig en stemt hij in eene verzoening toe; maar, wanneer hij, daar hij hiertoe niet kon overgaan zonder de toestemming van den hertog van Kleef, deze zaak brengt in eene vergadering op het Kapittelhuis, wordt dit omsingeld, en de man, die zich zoo lang tegen den nu zegevierenden vijand verzet heeft, moet natuurlijk boeten voor zijne standvastige trouw aan zijne beginselen: hij wordt in de gevangenis geworpen en het is tekenend voor de verhoudingen, dat in den nacht, volgende op den morgen, waarop Montfoort onschadelijk gemaakt werd, bisschop David zijn intocht binnen Utrecht deed. Zijne eerste wraakneming gold nu het slot van Montfoort, doch dit bracht weer verandering in den stand der partijen. Voor de stad n.l. hadden zich reeds zijne bondgenooten, de Hollanders, gelegd, de kans gunstig achtend, de gehate plaats, van waaruit hunne provincie zoo menigmaal bestookt was geworden, te verdelgen. Zij eischten hare slooping en belegerden stad en slot, waarin de bisschop met toestemming van den gevangen burggraaf, die zijnen haat tegen den Hollanderschen invloed deelde, bezetting legde. Montfoort werd de verzamelpplaats van Hoekschen, die elders verdreven waren; onder

Hendrik van Zuylen van Nyevelt, zoon van Jacob van Zuylen van Nyevelt en Odilia van Montfoort, gelijk van Asch van Wijk meedeelt 1), wisten zij uit het kasteel te komen en met Kleefsche hulp mocht het hem gelukken Utrecht te heroveren en de gevangen Hoeksche hoofden, in de eerste plaats burggraaf Johan, tot wier terechtstelling reeds aanstalten gemaakt waren, te verlossen. Hij werd in geene der gevangenissen doch in eene kamer van het bisschoppelijke paleis gevonden, aan welke welwillendheid David, die op het oogenblik van den overval juist bij hem zat en zich onder zijne bescherming tegen de indringers stelde, zijn leven te danken had; hij werd echter op eene mestkar naar Amersfoort gevoerd. Doch dit was de laatste triomf der anti-Bourgondischen: het gelukte Maximiliaan ten slotte toch zijne politiek in Utrecht te doen zegevieren.

Zoo is de figuur van Johan van Montfoort verbonden aan het verhaal der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten en het mag verwondering wekken, dat naast de namen van een Engelbrecht van Kleef en een Jan van Schaffelaar de overlevering niet ook den zijnen tot de algemeene belangstelling heeft overgedragen. Hij stierf in 1521.

In 1649 gingen de rechten van het burggraafschap van Montfoort over op de Staten van Utrecht: de laatste burggraaf was Ferdinand Philips van Merode, vermeld in die waardigheid 1640—1649.

Het oude slot met zijne veelbewogen geschiedenis werd omstreeks 1650 verbouwd, doch in 1672 lieten de Franschen het met buskruit springen; in 1759 woonde er de burgemeester, die op het slot-terrein den mooien tuin liet aanleggen; in 1833 werden de overblijfselen verkocht aan de gemeente, die ze door nieuwe gebouwen verving: het geheele front, alles wat vanuit de stad te zien is, is echter nog het oude en bestaat uit een achtkanten hoektoren en het poortgebouw.

Hiermee sluiten wij dit oude boek. Het bevat nu nog verscheidene bladzijden doch, zooals het lot van oude boeken is, er raken er steeds meer zoek. Wij raden daarom hen, die ze nog eens wenschen op te slaan, aan, daarmee niet te lang te talmen — anders mocht het geheele boek al eens naar den papiermolen zijn.

MARIE V. E. TENGBERGEN.

1) Voor de juistheid van deze familiebetrekking durven wij niet instaan; de stamboom der Heeren van Montfoort, zooals die voorkomt in de Verslagen omtrent 's Rijks Archieven, toch noemt als eenige zuster van Johan III, Johanna, gehuwd met Johan van Nyenrode.

BUITEN.

(Vervolg).

„DRIE mille zal-ie afschuiven. Wat? Zes, twaalf! Zoo'n Deliman is toch maar „déli”! Wat zal schoonvader opkijken! Artisten, dat zijn de eenige, ware handelsbesteld van 2½ bij 3, dat de verf 't Mocht gerust 'n beetje duur.

Meneer Rotte had geld genoeg.

„'t Wordt mooi, vindt u niet?” prees Elisabeth aan.

Rotte kuchte, z'n gezicht één zenuw-trek. Liegen leerden ze 'm hier in Bladerveel wel, maar 't kostte 'm toch nog zelf-overwinning, dat verschrikkelijke schilderij mooi te vinden. 'n Geweldige lap kopergroen strekte zich voor 'm uit met er boven 'n dito vlakke intens blauw. Je oogen deden er pijn van. „Zomer” noemde de „meester” dat. Ja, maar dan toch 'n wildemanzomer! 't Zweet liep langs je lichaam, als je er alleen maar naar keek.

„Ja, 't is... bijzonder”. zei Rotte eerlijk. Hij werd nog 'n volslagen hypocriet!

„Apart, hè?” ging Elisabeth erop in. Ze week wat op zij, nam de pose aan van iemand, die kennis van schilderijen heeft. Doch Rotte had alleen nog maar oog voor haar, al nam-ie den schijn aan, 't kunstwerk te bewonderen. Nogmaals: welk 'n vrouw! 'n Diana, 'n godin! Voor zoo'n juweel zou je twintig van die zomers in je huis ophangen, als 't niet anders kon. Ach ja, Natuur had 'm voor Maecenas in de wieg gelegd, voelde-ie diep. Maar Fortuna? Ai, dat was weer 'n heel andere jongejuffer!

Foto C. Steenbergh.

MONTFOORT. DE VOORMALIGE KAPEL DER ORDE VAN SINT JAN, THANS GRAANPAKHUIS.

„Ja, dat wordt bliksems goed, niet?” bralde opeens Rasch' vervaarlijke stem. De enthustiaste bewoner van *D'Erwtendop* was ongemerkt binnengestapt en stond nu achter Elisabeth en z'n leerling breede gebaren naar z'n schilderij te maken. Rotte had van schrik allebei z'n oogen geopend en Elisabeth keerde zich ook min of meer onthutst om.

„Stil toch, Ton,” zei ze zachtjes en wederom bracht ze 'r vinger met kinderlijk manuaal op de lippen. „De kleine slaapt”.

„Dat hij slape!” schreeuwde de vader met z'n schallend geluid, dat-ie niet in 't minste temperde. „Mohammed Augustus ontwaakt zelfs nog niet door 't gebrul des leeuws! Hij heeft gezonde zenuwen. In 't geweld van 't leven wordt hij... groot! — En, vriend Rotte, hoe staat 't met de ververij? Ha, dat valt me mee. Wat 'n vooruitgang! Kolossaal! Te drommel, die pomp stàat! Vroeger danste dat alles bij je, of er 'n aardbeving woedde. Maar die pomp! Maar nou zou ik, kijk eens, hier nog 'n lik en daar... nog 'n flik en daar... nog dat en hier... nog eventjes zoo, zie je wel? Zoo wordt 't af. En met die lijst er om, Jandorie, is 't verkoopbaar”.

Met fiksche streken had Rasch de dorpsche waterleiding met 't hooge gebloemt' wat bijgewerkt, de zwakste puntjes gemaskeerd en zoo kon 't waarlijk desnoods voor 'n soort schilderijtje doorgaan. Rotte stond er voor met 'n gelukzaligen glimlach. 't Goedkeurende oordeel van den ander had iets in 'm doen leven en diens laatste woorden...?! Met 'n blos van agitatie wendde 't zenuw-mensch zich tot den wildeman, die zelfs in 't atelier z'n zeven-mijls-laarzen aanhield, alsof de grond daar van klei was; en hij informeerde met 'n onbedwingbaar beven in z'n al ouwelijk gezicht:

„Verkoopbaar, zegt u? Zou u denken?”

„Wis en drie!” verzekerde Rasch ondubbelzinnig. „Ik heb er dan ook menig haaltje aan gedaan, hahaha! Neem dat ding mee in die lijst — 'k zal bij gelegenheid wel eens nazien, wat 'k er voor betaald heb — en verras er je wijf mee. 't Mensch gaat op 'r hoofd staan van verbazing. Ja, kleine Rembrandt, dat is nu 't resultaat van m'n lessen. Zegt het voort, zegt het voort! — Maar kom nu eens hier. Wat zeg je van m'n „Zomer”? Dat is weer van 'n ander brouwsel, hè? Is 't zoo naar je zin? Je zeg maar op, hoor. 'k Maak 't voor *jou*”.

De meegesleurde Rotte stond opnieuw voor 't geniale gewrocht van den meester. En omdat die zoo aandrang, kwam 't er eindelijk hakkellend bij 'm uit:

„Ik... 'k zei ook al tegen uw vrouw: heel—heel—bijzonder”.

„Zoo?” knalde Rasch, z'n gebruinde hand boven z'n oogen houdend, alsof-ie 'n verren horizont bespiedde. „'t Doet me plezier, dat je 't zegt. Je heb 't voor 't commandeeren. Rothschild en de arme kunstenaar, haha! Voor je eetzaal, man! Prachtig! Wat zal je 'n appetijt krijgen met al die buitenlucht voor je gezicht of in je rug. Je gasten eten je de ooren van 't hoofd, Maecenas! Ja, dan zal je nog welus om de Raschjes denken. — Maar nee, d'r ontbreekt nog iets aan. Maar wát, wát? Ik zoek, 'k zoek. 't Is te leeg, te... Hm, 'n boertje kan ik er toch niet in zetten. 't Moet symbool blijven, 'n gedicht, de verheerlijking, ha, van... 't groen! Maar toch, tóch... Ha, Rasch, peins, denk, wroet en gij zult vinden!” De broedende artist pakte zich weer van achter bij z'n hals en zocht met z'n andere hand graaiend naar z'n geknipe haren. Zoo bleef-ie 'n tel of wat met bliksemende oogen z'n doek bevuren.

Rotte maakte van dat oogenblik van hersen-arbeid bij z'n mentor gebruik, om zich weer voor z'n eigen gewrochtsel te plaatsen. Verkoopbaar, hè, had Rasch gezegd? Zou 't, zou 't? De gedachte aan die mogelijkheid maakte 'm zóó nerveus, dat-ie bijna niet kon stilstaan. Wie kwam er nu achter 'm? O,.... Eva! Die was weer even naar den kleinen Mohammed gaan kijken. Gelukkig zei ze niets. De Veronese-duim had dus nog geen gevolgen. Ach, Mohammed had de vaderlijke kleur, om zoo te zeggen, dan ook al bij de geboorte ingezogen!

„'k Hèb 't!”

Deze juich-kreet werd met zulk 'n kracht voor 't Rassaansche reuzendoek gelost, dat èn Elisabeth èn Rotte 'n seconde van kleur verschoten. Was dat ook 'n manier, om iemand schrik aan te jagen? Al woonde je in *D'Erwtendop*, je was toch niet van ijzer.

„Wát heb je?” vroeg Elisabeth, die zich nog niet geheel hersteld had, zwakjes. Ze dacht vaag, dat 'r Ton weer 'n nieuwe kweekwijze voor z'n poedels in 't hoofd kreeg. Maar neen, hij hield zich thans met hoogere dingen bezig!

„Vrouw! Bout! Waakhond van m'n geluk!” saluut-schootte de man in 't Manchester met 'n vuur, dat 'm zeker verteerd zou hebben, had-ie 't niet op deze manier naar buiten gebracht. „Ik

Foto C. Steenberg.

MONTFOORT. GESNEDEN BALK, NOG AANWEZIG IN HET HUIS, DAT VROEGER DE COMMANDERIJ WAS. HET SCHILD VERTOONT HET WAPEN DER HEEREN VAN MONTFOORT.

Zoo grappend en met z'n onvermoeibaar geluid naar allen kant daverend, of-ie 'n heel bataljon soldaten onder z'n commando had, sjarde en trok Rasch, slechts heel zwakjes door z'n *élève* geholpen, aan 't meubel, dat zoo vaak de eer genoot, Elisabeth's trotsche gestalte te torsen. Bij die verplaatsing van 't zware stuk kwam 'n glimmend gele doos voor den dag, welke al 't timmergerei inhield, waarmee Mohammed op z'n verjaardag door z'n grootvader verrast was. Toen de sofa, na veel heen- en weergedraaf van Rasch, eindelijk stond, waar die 'm hebben wou, zei Rotte, om zich 'n houding te geven — 't aanstaande poseeren van z'n gastvrouw maakte 'm meer in de war dan-ie bekennen wou:

„Dat is 'n mooie timmerdoos”

„Ja”, lachte Rasch schreeuwerig. Te drommel, hij schaamde zich allerminst over de afkomst van z'n Elisabeth. Te meer verdienste stak er voor hem in, dat-ie z'n harte-vink zoo wist te... verartistieken. „Van schoonpapa! Die zweet nog altijd bij beetel en hamer. A propos, bloem van de Keizersgracht, als je dien lap grond van Velder nog koopt — hoe staat 't daar toch mee? onze... hôtelhouden, haha, zei me zoo iets — dan laat je schoonpapa bouwen. Als die begint te timmeren, slaat-ie goed raak. Hij is op zijn manier zoo'n beetje architect ook. Met wat leiding komt-ie er best. Wat jij, Elisabeth? Maar wat sta je daar nou?”

Vragend staarde de voortvarende schilder z'n eega aan. Die

Foto C. Steenberg.

MONTFOORT. GANG, DIE VROEGER DE VERBINDING VORMDE TUSSEN DE KAPEL DER ORDE VAN ST. JAN EN DE DAARBIJ BEHOORENDE COMMANDERIJ.

stond ietwat besluiteloos. Moest zij op 't doek van dien... rijkgaard? Maar ach, waarom ook niet? Zag je niet, zooals Ton 'r had verteld, de vrouwen van de allergrootste schilders, Rembrandt, Ruben (hoe heette-ie ook weer?) niet in de netste museums? 't Was eigenlijk 'n eer. Ja, kom, ze zou toonen, dat ze niet meer Betje van de timmerzaak, maar Elisabeth van *D'Ervetendop* was! 'r Berouw van morgen over 'r „burgerlijke” ideeën was oprecht. Ze kon 't nu bewijzen.

„Niets, man”, zei ze vriendelijk met bol-gespannen koonen. „Dus dan maar dadelijk? Hèèrlijk, dat je mij voor „Zomer” neemt!”

„O, zoo, 'k dacht ook al!” bromde Rasch, in z'n schik. „Allo, in je Oostersche kamer. Maak je klaar! En jij, vriendelijke verknoeier, d'r uit! Hier blijven, hè? Dat zou je wel willen! Wat op 't schilderij komt, is van jou, maar voor de rest...! Ja, pak die pomp maar mee. Zoodra „Zomer” af is, zien we wel verder. Groetjes aan de vrouw. *Sacrè vert*, wat zal 'k 'm vandaag van katoen geven!”

Elisabeth verdween „achter de schermen”. Ja, hm, dan schoot er voor Rotte nu niets anders over dan op zijn beurt maar te verdwijnen. Ha, z'n pomp mocht-ie meenemen... mèt lijst! Verkoopbaar, had Rasch met groote stelligheid beweerd. Als dat waar was... De toekomst moest 't leeren!

„Nu, snij uit”, zei Rasch ongeduldig. „Zoo dadelijk verschijnt 't symbool van warmte en groei. Ja, ouwe jongen, er gebeuren hier groote dingen!”

Rotte had alles bij elkaar gepakt, zocht alleen nog naar z'n hoed.

„Doet u mij 't plezier en steekt u nog eens op”, drong Rasch, welgemanierder. Met eenigen angst vroeg-ie zich af, of-ie daarnet niet 'n weinig te bruusk was geweest. Met geld-lui kon je 'n heel eind gaan, maar moest je toch altijd voorzichtig blijven. Daarom deed-ie nu zoo gemoedelijk. „U weet, waar de sigaren staan. Juist, daar!”

Meneer Rotte bleek in 't geheel niet in z'n wiek geschoten. Hij eigende zich tenminste zonder eenige aarzeling een van de welbekende Morianen toe — hm, nu bleven er nog maar vier over — en drukte z'n meester joviaal de hand. Beste lui toch, die artisten. Ze mochten praten wat ze wilden, hij schoot er uitstekend mee op.

Rasch zat al voor z'n zóóveel vierkanten meter. In de „Oostersche kamer” hoorde Rotte kleeren vallen. Hm-ja, dan werd 't tijd, dat-ie wegwam. Mocht-ie de werkelijkheid al niet aanschouwen, later, als 't *chef-d'œuvre* gereed was, zou-ie bewonderen. Hemel, daar werd Mohammed krijtend wakker. De Veronese-duim! Met ongewonen spoed vlood Rotte uit 't paradijs.

In de gang kwam-ie de twee Indianen-meisjes tegen, die met Mohammed de glorie van 't gezin uitmaakten. „Niet binnengaan”, zei de Amsterdammer vaderlijk. „Mama... poseert”.

Daarop verliet-ie *D'Ervetendop*, z'n „verkoopbare” pomp onder den arm. Bestond er voor zulke artikelen maar 'n vaste afnemer!

VIII.

Vrouw Pieks stond in 'r tuin te kijken naar 't boonen-plukken van 'r zoons. Dat scheen tenminste zoo. Maar feitelijk loerde ze op meneer Rotte.

Ze was er allang op uit, hem te vangen. Telkens, als hij bij Piet Bremer was en dan 'n kuiertje maakte door diens tuin,

welke aan den haren grensde, zorgde ze wel, dat 't over de heg tot 'n praatje kwam. Doch tot 'n ernstig gesprek bracht ze het niet. Daarvoor was die Amsterdammer te ongedurig. Zóó had je 'm, of zoo was je 'm weer kwijt. 'n Echte kwikstaart!

Maar vandaag zou ze 't precies daarheen sturen, waar ze 't hebben wou. En als vrouw Pieks zich zoo iets had voorgenomen, gebeurde 't ook. Want ze had 'n wil. Als 'n eik!

Niet voor niets keken ze in 't dorp met enig ontzag tegen 'r op. Door 'r kloekheid had ze 't met 'r gezin zóó ver gebotterd, dat ze er betrekkelijk goed komen kon. Dat wilde wat zeggen, wanneer je 't heelemaal van den grond had moeten ophalen! Ze had dan ook gewerkt, zonder voorbeeld! 'r Man had ze even fel be-regeerd als 'r kinderen. „Me oudste jonge” zei ze wel eens met 'n lach. Die had zich gewillig gebukt onder haar staf, wetend dat hij daar veilig was, dat zijn Bet het alles ten beste schikte. En zelf gunde ze zich immers geen rust of iets, om maar uit de armoede te geraken! Wat had ze al niet op 'r schouders geladen in den ergsten tijd, nog wel met al die kleine kinderen! Ze winkelde, liep met groente, bakerde, ging uit werken. Op de kermis stond ze met 'n koekkraam; ze verzon van alles. Daarbij belàs ze de menschen. Ze had den naam, door 'r wil of door een of andere geheimzinnige kennis, ziekten te verdrijven. Kiespijn en dergelijke kwalen verjoeg ze alleen al door 't opleggen van 'r hand. Ook vorschte ze geheimen uit en vond ze gestolen goed. Kwaadwilligen hadden daarom beweerd, dat ze zich met zwarte kunst bezoedelde en 'n tijdlang schold men 'r „tooverheks”. Van dat alles had ze zich echter niets aangetrokken. Wilde je geld verdienen, vond ze, zoo moest je er ook wat voor over hebben. Zoo waren de Pieksen in welvaart gegroeid en kon ze 't er nu zelfs wat kalmer van nemen. Toch was ze nog steeds op extra voordeel uit.

Zoo ook nú. Die Amsterdammer leek 'r 'n vischje, waard om in haar net te sleepen. Als ze 'm eens genezen kon van z'n zenuwen! Daar zou zoo'n rijke man wel 'n boel voor over hebben! Ze had eens gehoord van 'n... gravin: jawel van zoo'n erge hoogte! — die d'r heele vermogen had nagelaten aan 'n dokter, die 'r van vreeslijke pijnen genas. Zoo'n vaart behoefde 't bij dien meneer Rotte niet te loopen! Als-ie maar 'n paar lapjes afschoof, van honderd bijvoorbeeld. Want dat 't er bij 'm aan zat, kon ze zóó wel zien. Juist die eenvoud van 'm zei 'r alles. De echte rijkdom deed niet aan sjeu.

Zoo stond de kloeke „zwarte Pet” bij de heg te piekeren, terwijl ze schijnbaar naar 't boonen-plukken van 'r altijd arbeidzame zoons keek. Hè, wat maakte Piet Bremer weer 'n leven! Die zong 't hoogste lied en bonkte in z'n bakkerij, alsof de heele wereld van hèm was. O, ja, 't was vandaag beschuit-dag. Dat meneer Rotte 't in zóó'n herrie uithield! Voor 'n zenuwmensch!

't Was er dan ook 'n „uithouden” naar! Rotte, in Bremer's ruime, nog altijd onverhuurde voorkamer (de bakker had dezen zomer geen geluk), stapte heen en weer als 'n brieschende leeuw. Hij had al driemaal stilte willen roepen en zwaaide daarbij dreigend met z'n pijp door de lucht. Hij bedacht zich echter intijds, dat-ie hier eiglijk niets te vertellen had. Was-ie bij Bremer meer dan... gast?

Grappig, zooals ze 'm daar ook al hadden binnengehaald! Altijd, wanneer-ie langs kwam, sprong de lange Piet op 'm af en begon weer over meneer Tijhoff, die wel bijna 'n jaar die leege kamer van 'm als atelier had gebruikt. Teverden als die was geweest over 't licht! Trouwens, meneer Rasch dacht er net zoo over. En die had er verstand van! Was dit nu geen mooie gelegenheid voor meneer om te schilderen, als 't regende bijvoorbeeld? In dat benauwde krot van z'n tante was daar geen ruimte voor. Hij wou niks van z'n familie zeggen, nee, dat niet. Maar hoe of meneer 't er uithield! Dan moest-ie eens zien, wat voor 'n huis hij had!

De Amsterdammer was zoo onheusch niet, of hij was 'n paar maal mee naar binnen gegaan. Hij moest toegeven, 't licht leek 'm uitmuntend. En bewegen kon je je er ook. O, wel zeker, als-ie 't us 'n keertje probeeren mocht? 'n Atelier kon-ie best gebruiken.

En meneer Rotte had er 'n dagje geschilderd en vervolgens nog 'n dag en daarna weer eens 'n paar uurtjes. Gaandeweg had-ie er zich zelfs zoo'n beetje geïnstalleerd. Bij vriend Rasch kon-ie momenteel niet terecht, daar die door z'n „Zomer” langer in beslag werd genomen dan-ie gedacht had. Dat trof dus bijzonder. Eerst had-ie er z'n ezel laten staan. Nu stond er al z'n schilder-gerei. Wel gemakkelijk, zoo'n werkplaats buiten je huis! En 'n aardige afwisseling! Van condities sprak die Bremer nog maar niet. Enfin, dat moest-ie zelf weten. Hij, Rotte, had niet bij 'm aangeklopt.

Maar als de bakker nu om zekerheid

Het SLOT van MONTFOORT van buiten aan te zien.

MONTFOORT. HET SLOT IN ZIJN OUDE GLORIE.

vroeg? Ja, hm, dan zou-ie maar zeggen, dat 't niet rustig genoeg bij 'm was. Trouwens, de Rotte's waren immers 'n klant. Al 't brood hadden ze van hem. En dikwijls nam Rotte nog koekjes mee ook... op de rekening. Tegen zoo iemand had je niet veel praatjes.

Weer sprong Rotte op. Nee, lieten ze nu eerlijk zeggen: wàs 't er om uit te houden? Die bulder-stem van Bremer! En eeuwig dat zelfde lied!

„Mijn vader is Groot-hertog van Bretagne,
Mijn vader is Groot-hertog van Bretagne,
Rom bom, wat maal ik er om.
Groot-hertog van Bretagne,
Rom bom!”.

Dat laatste „rom-bom” kwam er uit als 'n roffel en er werd daarbij in de bakkerij, welke slechts door 'n nauw gangetje en 'n houten schot van „t atelier van meneer Tijhoff” gescheiden was, met deeg of iets anders gesmakt, dat 't het gevoelige gestel van Rotte heftige schokken bezorgde. Stelde je voor dat-ie er werkelijk over dacht, hier te „huren”! Zoo'n oud, mal verbouwd huis, waar je alles hoorde, had-ie nog nooit bijgewoond. En Bremer sprak er nog wel van, dat-ie met z'n wijf, die dolle Fie, den zolder zou betrekken, wanneer meneer Rotte heelemàal bij 'm kwam. Ja, dan zou-ie zelfs 's nachts geen rust hebben met dat spektakel aan den oven! Wat die buiten-menschen toch 'n begrip hadden van stilte!

„Groot-hertog van Bretagne!” Nee, dat was niet langer aan te hooren! Hij zou in 's hemelsnaam maar even den tuin instapen. Daar kwam-ie altijd weer tot kalmte.

(Wordt vervolgd).

JOH. W. BROEDELET.

DE AARDBEVING TE LISSABON IN 1755.

OF SCHOON in een tijd als de onze de meest schrikbarende rampen bijna ongemerkt voorbij kunnen gaan, omdat wij immer op nog tragischer voorvallen wijzen kunnen, roept toch een ongeluk, zooals Italië nu weer overviel, herinneringen wakker aan vroegere aardbevingen, die ontzetting over het menschedom verspreid hebben. En onder al deze is er misschien géén zoo opmerkswaardig als die, welke in 1755 de schoone hoofdstad van Portugal voor een groot deel verwoestte. In de eerste plaats wel hierom, omdat zelden grooter aantal slachtoffers gedood werd. De geruchten spreken van 100,000 dooden en wij zouden alleen de ramp van Messina als een nog veel grootere kunnen noemen. Maar ook nog om een andere reden is die aardbeving van Lissabon merkwaardig. Het is namelijk interessant na te gaan, welke haar werking is geweest op verschillende groote tijdgenooten. Slaan wij *Wahrheit und Dichtung* op, dan lezen wij dat Goethe bij de vermelding van deze aardbeving te kennen geeft, dat door dit natuur-gebeuren zijn gemoedsrust voor het eerst diep gestoord werd. Ja, gaat hij voort, ja vielleicht hat der Dämon des Schreckens zu keiner Zeit so schnell und so mächtig seine Schauer über die Erde verbreitet.

En toen de geruchten over die ontzettende gebeurtenis naar Koningsbergen doordrongen, toen schreef Immanuel Kant zijn boekje over de oorzaken der aardbevingen, waarin hij aan natuurkundige beschouwingen philosophische overwegingen vastknoopt en tot een pessimistisch eindresultaat komt.

Geven wij nu een korte beschrijving van de ramp zelf, zooals die door tijdgenooten meegedeeld werd.

Op den eersten November 1755, op Allerheiligen dus, was het 's morgens buitengewoon zacht en aangenaam weer, de zon scheen helder en een groot gedeelte van de bevolking bevond zich in de straten, wijl de kerken juist aan gingen. Tusschen negen en tien werd de lucht op eens donker en er ontstond een geweldige aardbeving die zoo hevig was, dat ieder, die maar eenigszins kon, uit huis snelde om het gevaar te ontwijken, onder de puinhoopen bedolven te geraken. Reeds deze eerste schok kostte veel slachtoffers, want voor hen, die in de kerken waren, was het veelal onmogelijk, tijdig naar buiten te snellen; vandaar dat vooral daar vele dooden vielen. De lucht was gevuld met dichte stofwolken van kalk en puin en op de pleinen, waar onnoemelijke massa's samengestroomd waren, viel men op de knieën om de genade van den Hemel af te smeeken. Anderen waren naar de rivier gesneld om daar redding te zoeken, maar ook deze was wel zo voet aangezwoolen, zoodat de schepen dansten, als werden ze door de golven van de zee bewogen. En toen het water maar aldoor rees, spoelde het nog een aantal vluchtelingen weg, die op de kade waren saamgeschoold om daar uitkomst te vinden. En steeds nam de aardbeving nog in hevigheid toe. De tweede schok om tien uur was weer heftiger geweest dan de eerste, maar die van twaalf uur overtrof alle in haar geweldige uitwerking. Bij het eerste aankomen van deze drie aardbevingen was er telkens een gebulder als werd een zware donderslag of kanonschot gehoord.

Kort na het instorten van de huizen ontstond op vele plaatsen brand. Er was juist om dien tijd veel vuur in de huizen aangelegd, want men maakte voorbereidselen voor den middagmaaltijd en daarbij kwam nog, dat men meestal boven huisde, terwijl de benedenverdiepingen voor zaken bestemd waren. De

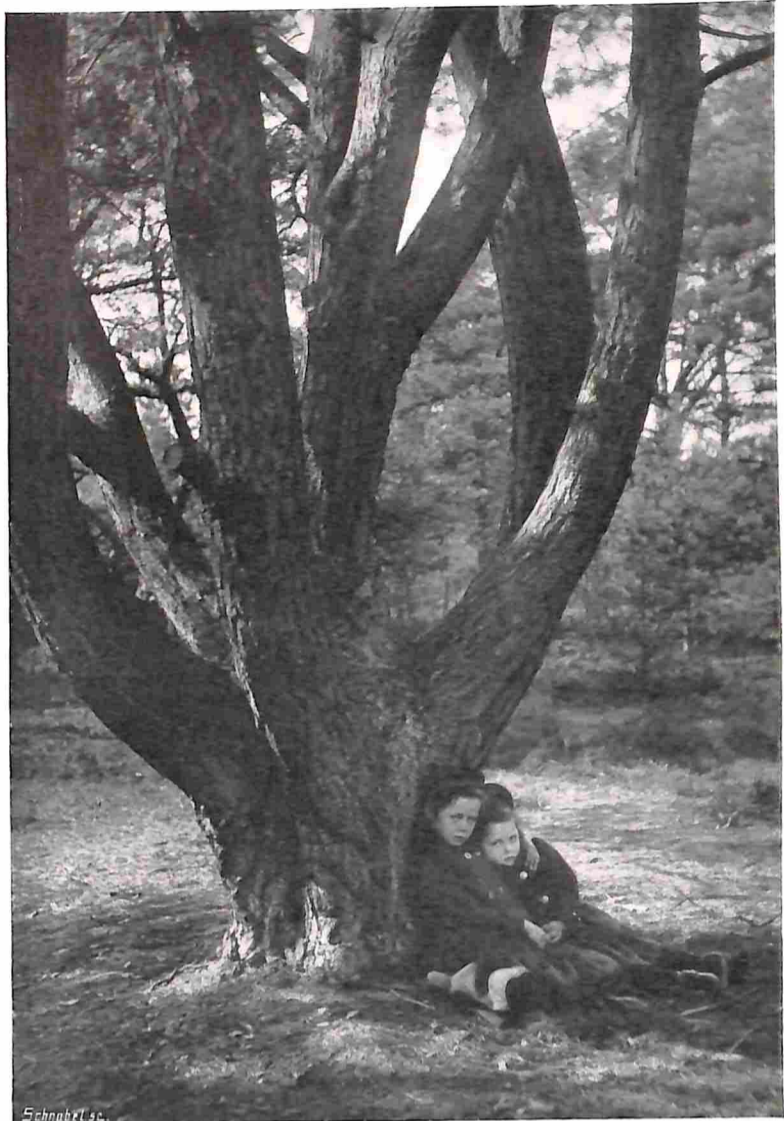

Foto Aug. F. W. Vogt.

ALLEEN IN 'T BOSCH.

brand nam steeds grooter afmetingen aan en het was onmogelijk tot blussen over te gaan, omdat telkens op andere deelen van de stad de schokken opnieuw begonnen. Zoo kwam het dan ook, dat men eerst na 25 dagen het vuur geheel meester kon worden. En andere omstandigheden verergerden den toestand nog.

Toen de aardbeving op haar hevigst was, had men de gevangnissen geopend, maar de vrijgelaten boeven ondernamen plundertochten in de puinhoopen en verhoogden aldus nog de verwarring. Over het aantal slachtoffers loopen de geruchten uiteen; een ruwe schatting rekent dat 100,000 menschen het leven verloren. Onder hen bevonden zich de Spaansche gezant, de Zweedsche consul en nog eenige andere officieele personen.

De koning was bij den eerstenschok naar zijn Paleis „Bellem” gevluht, dat op twee uur afstand van de stad lag, maar ook hier was hij niet lang veilig, daar ook dit ineen viel en zoo werden er tenten voor hem en zijn familie opgeslagen. Onder de groote gebouwen, die ook nog ineenstortten, behoorden het koninklijk paleis, de groote magazijnen van de Indische handelswaren, en het Paleis van Braganza, waar onnoemelijk veel schatten en kostbaarheden mede te gronde gingen. Voorts tal van kerken, kloosters en openbare gebouwen en ook de nieuw gebouwde opera, die juist dien avond voor de derde maal zou worden bespeeld.

De koning ontving in zijn tent van alle kanten betuigingen van deelneming. In den eersten tijd verleenden zoowel de Engelsche gezant als die van de Staten hun hulp bij hetverschaffen van kleeren en spijzen voor de slachtoffers. Maar spoedig ontstond bij den eersten vooral ontstemming en wel hierom: Minister in Portugal was in dezen tijd Sebastiaan Joseph de Carvalho markies de Pombal. Deze energieke staatsman zocht nu naar wegen om door eigen kracht de ramp te kunnen herstellen. Hij oordeelde het daarom goed, een belasting van 4% te leggen op alle buitenlandsche koopmanswaren. Maar niet zoodra was deze maatregel uitgevaardigd of de goedgezindheid van de Engelschen maakte plaats voor wrevel en ontevredenheid. Het protest werkte echter niets uit en de belasting bleef gehandhaafd.

En nog op een andere wijze trachtte Pombal het ongeluk dat zijn land overkomen was, ten goede te keeren. Bij den reusachtigen brand waren bijna alle magazijnen van buitenlandsche lakenwaren vernield. Er was dus groot gebrek aan die kleedingstoffen in het land. Nu wilde Pombal aan dit gebrek tegemoet komen door de binnenlandsche industrie aan te wakkeren om dan het dragen van inlandsche stoffen te gebieden. Maar het taaie doorzettingsvermogen van de Engelsche kooplieden verhinderden hem, dit plan door te voeren, en Engeland behield zijn overwegend grooten invloed in Portugal.

S. VAN PRAAG.

DE „SWAENSTEYN” TE VOORBURG.

IN den Romeinschen tijd, 19 eeuwen geleden dus, liep de heirweg van het thans in zee gelegen Lugdunum Batavorum naar Noviomagum (Nijmegen) over het door Hadrianus gestichte Forum Hadriani, het latere Voorburg. Mag dit dorp op grond hiervan tot een der oudste van ons vaderland gerekend worden, sporen van zoo hoogen ouderdom zijn er weinig te vinden. Alleen heeft men, vooral in de laatste jaren, op het fraaie buitengoed Arentsburg opgravingen verricht, waarbij de grondslagen der Romeinsche vestiging, welke door de Noormannen vernield werd, aan het licht zijn gebracht, en overblijfselen van baden, huisraad, gereedschappen, penningen enz. uit den Romeinschen tijd gevonden werden. Naast deze herinnering aan het grijze verleden telt Voorburg — dat ook thans nog een uitgezocht oord is voor hen, die, ofschoonminnaars van het buitenleven, toch onder den rook van een groote stad wenschen te wonen — een groot aantal buitenverblijven, die de aandacht trekken door hun schoonheid of belangrijk zijn om de herinneringen, die zij opwekken. Het meest bekend is nog wel „Hofwijck” de geliefkoosde buitenplaats van onzen dichter en staatsman Constantijn Huyghens.

Dan heeft het dorp nog enkele oude gevels aan te wijzen; de hieronder afgebeelde van het oude rechthuis en logement de „Swaensteijn” is daaronder zeker de mooiste. Deze in uitmuntenden staat gebleven gevel van roode baksteen met gele zandsteen draagt het jaartal 1632. Toch is dit niet, wanneer we het zoo mogen noemen, het geboortehuis van deze oude en bekende uitspanning. Immers, reeds anno 1512 wordt in het „Memorieboek,” Legger van goederen en renten, toebehoorende aan de H. Geestarmen, de kerk, den priester en het O. L. V. Gilde, aangelegd in 1435 en vervolgd tot de helft der XVIe eeuw, melding gemaakt van de „Swaen” of „Swaensteijn”, „een huys en erf op te westhoek van de Kerklaen.” Ofschoon verschillende Voorburgsche archiefstukken verloren zijn geraakt bij de plundering, waarmee het grauw zijn vreugde over de herstelling van het stadhouderslijk gezag in 1787 meende te moeten uiten, en waarbij een vijftiental huizen van patriotten benevens de herberg „Swaensteijn” het moesten ontgelden, toch zijn er in het kohier van de huizen, dat der verponding, het register van het straatgeld en andere bescheiden voldoende gegevens aan-

EEN NEDERLANDSCH SLACHTOFFER
VAN DEN OORLOG.

DE LUIT. TER ZEE 2^E KLASSE J. H. LUDEN,
OMGEKOMEN BIJ DE MIJNONTPLOFFING
OP DE SCHELDE.

moet niet boos worden als men naar hem spuwt, want dat is daar een even groot bewijs van hulde en welkom als het tonguitsteken der Tibethanen bij wijze van groet. Zoo begroeten verschillende Eskimo- of Laplanderstammen elkander, door hun neuzen tegen elkander te wrijven. Zonderling nog lijkt ons, Westelingen, de gewoonte, om ter verwelcoming van een gast hem met tranen te ontvangen, zooals dat bij enkele Indianenvolkeren van Centraal Zuid-Amerika gebruikelijk is. Trouwens, deze gewoonte vindt men ook op de Andamanen, in Nieuw Zeeland en Polynesië.

Een Portugeesch ontdekkingsreiziger beschrijft zulk een Zuid-Amerikaansche grienpartij aldus:

Zoodra de gast een hut betreedt, begint men hem terstond te beweenen. Zonder een woord te spreken leidt men hem naar een ruststoel en daarna hurken de gastvrouw, de dochters des huizes en toevallig aanwezige vriendinnetjes om hem heen, raken hem af en toe aan met hun vingers en heffen luidkeels een droevig geschrei aan. Onder deze ceremonie door bespreken ze onderling allerlei moeilijkheden en zwarigheden, door den gast mogelijk onderweg ondervonden, wat hij geleden zou kunnen hebben, welke vreeselijke gevaren hem hadden kunnen bedreigen en dergelijke meewarige zaken, om elkander tot schreien aanleiding te geven.

Intusschen houdt de gast uit beleefdheid een hand voor zijn gezicht, alsof hij schreide, en zegt geen woord, voor men voldoende over zijn lot geweeklaagd heeft. Dan droogt een iegelijk zijn betraande oogen af en wordt de conversatie plotseling zoo vroolijk en levendig, of men van zijn leven nog nimmer geschreid had. G.

DE KLUIZENAAR.

Naar Eichendorff.

Kom, troost der wereld, stille nacht!
Hoe daalt gij van de bergen zacht,
nu 't laatste windje in rust is,
alleen een zeeman, zwerfens-moe,
zingt zijnen God een lofzang toe
nu hij weer aan de kust is.

De jaren als de wolken gaan
en laten mij hier eenzaam staan,
door iedereen vergeten,
toen kwaamt gij tot mij vreemd,
vreemd-oud,
als ik bij 't ruischen van het woud
hier peinzend was gezeten.

O troost der wereld, stille nacht!
De dag heeft mij veel leed gebracht
de eind'loze zee wordt duister,
laat rusten mij van luste' en nood',
todd'at het eeuwig morgenrood
brengt overal zijn luister.

Vertaling van:
JAN J. ZELDENTHUIS.

Foto C. Steenberg.

DE „SWAENSTEYN” TE VOORBURG.